

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Antonii Bynaei de Calceis Hebraeorum Libri Duo

Bynaeus, Anthony

Dordraci, 1682

Caput Quintum.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12835

uti summopere fui lætatus, ita non potui non cum laude referre, ut vel ex eo constet, me memoriam viri incomparabilis, quem vivum colui, sanctam servare.

CAPUT QUINTUM.

Pauli monitum, quo Christianos calceari vult. ἐν ἐτοιμασίᾳ τῆς ἐναντιότητος τῆς εἰρήνης Ephes. 6. 15. Milite solim calceati. Caliga σκαπόπικρον ὑπόδημα. Locus I. Reg. 2. 5. illustratur. Quid ἐτοιμασία ἐναντιότητος τῆς εἰρήνης? Ἐτοιμασία præparationem, promptitudinem omnes reddunt. Vatabli, Grotii, Cocceji, Zegeri, Belgarum diversa interpretationes. Ab omnibus dissensum Ἐτοιμασία neque præparationem vel promptitudinem hic significare, neque ea calceari velle Apostolum, vel ad propagandum Euangelium, vel confitendum, vel annunciandum, variis rationibus ostenditur. Multa vocabula novas signi-

signi-

significationes ex imitatione vocum Hebraicarum acceperunt. *Ἐτοιμασία* apud Græcos interpretes novam significationem habet, & basin, fundamentum notat. Hac significatione usus est Paulus. *Ἐτοιμασία εὐαγγελίου τῆς ειρήνης* est fundamentum Evangelii pacis. Quam apte ita Paulus loquitur? Fundamentum Evangelii est firma & solida cognitio Evangelii. *Εὐαγγέλιον τῆς ειρήνης* quare dicatur? Locus Luc. 2. 14. à solo Lichtfoto bene intellectus Error omnium vel in prava lectione vel distinctione Græcorum verborum constructio evidenter ostensa. Quid cū *ἰσχύει* *ἰουδαία*? Quomodo hæc *ἡ δόξα* cū *ὁψίστοις Θεῶν*? *Ειρήνη* cū *υἱοῦ* *υἱοῦ* non ea pax est qua Augusti temporibus orbis fruebatur. Pacem Messias inter Judæos & gentes constituit. *Ειρήνη* recon-

cilia-

cilationem, veniam delictorum significat, ut $\epsilon\upsilon\eta\omega$ apud Hebræos, & Latinis scriptoribus pax Dei vel Numinis. Hanc pacem Messias adferret. Ejus causa $\epsilon\upsilon\delta\delta\omicron\kappa\iota\alpha\ \epsilon\upsilon\ \alpha\eta\theta\rho\acute{\alpha}\pi\tau\epsilon\iota\varsigma$.

I

PAulus, ut Christianos, quibus plurima imminebant pericula, non tantum à gentibus quæ nondum Christo dederant nomen, sed præcipuè à tentationibus Diaboli, cum illis non esset $\eta\ \pi\acute{\alpha}\lambda\eta\ \pi\rho\acute{\varsigma}\ \alpha\iota\mu\alpha\ \&\ \sigma\acute{\alpha}\rho\kappa\alpha$, ἀλλὰ πρὸς Ephes. 6.
 $\pi\rho\acute{\varsigma}\ \alpha\rho\chi\acute{\alpha}\varsigma$, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰς 12.
 $\eta\sigma\mu\eta\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\omicron\rho\alpha\varsigma\ \tau\tilde{\epsilon}\ \sigma\kappa\omicron\tau\epsilon\varsigma\ \tau\tilde{\epsilon}\ \alpha\iota\omega\tilde{\nu}\ \&$
 $\tau\tilde{\epsilon}\tau\epsilon$, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας
 $\epsilon\upsilon\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \epsilon\pi\chi\rho\alpha\eta\iota\omicron\iota\varsigma$, ad constantiam
 adhortaretur, ut non succum berent & malis vincerentur, voluit eos iis omnibus instructos, quibus & tutos se præstare, & vim illatam possent repellere. $\Delta\iota\acute{\alpha}\ \tau\tilde{\epsilon}\tau\omicron$,
 $\text{inquit,}\ \alpha\upsilon\alpha\lambda\acute{\alpha}\beta\epsilon\tau\epsilon\ \tau\eta\eta\ \pi\epsilon\iota\upsilon\sigma\omega\lambda\iota\alpha\upsilon\ \tau\tilde{\epsilon}\ \Theta\epsilon\tilde{\upsilon}\,$ vers. 13.
 $\epsilon\upsilon\ \alpha\ \delta\upsilon\eta\eta\delta\eta\ \tau\epsilon\ \alpha\eta\pi\tau\eta\eta\ \epsilon\upsilon\ \tau\eta\ \eta\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\ \tau\eta\ \pi\omicron\eta\eta\epsilon\tilde{\alpha}$, καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι
 $\epsilon\tilde{\eta}\nu\alpha\gamma$, & eleganti translatione à militia veterum, hominis Christi-

E

ani

ani dona sub armorum, quæ in usu erant illis temporibus, emblemate describit. Arma varia dum recenset, etiam meminit calceorum, quibus pedes vult muniri. Καὶ ὑποδησάμενοι, inquit, τὰς πόδας ἐν ἰστομασίᾳ τῆς εὐαγγελίᾳ τῆς εἰρήνης.

¶ 15.

II. Inter arma, quibus instructum hominem Christianum vult Apostolus, optime calceorum mentionem facit, ut muniti sint pedes. Negant quidem Icti calceamenta armorum nomine contineri, uti notavit magnus noster Desiderius Erasmus: attamen veteres pedes calceis munivisse, multa ostendunt. Apud Plautum cum Stasimus pugnandi ornamenta pararet, statim de calceis est sollicitus.

Erasm. ad
h. l.

Plaut.
Trin.
Act. 3. Sc. 2

— *Quid ego nunc agam?*

Nisi ut sarcinam constringam, & clypeum ad dorsum accommodem: Fulmentas jubeam suppingi soccis: non fieri potest.

Video caculam militarem me futurum haud longius.

Grot. ad
h. l.

Milites caligati sunt, optime notavit vir illustris Hugo Grotius. Sane

Sane nihil notius est quam olim milites caligas habuisse, quas *εγανωνκόν υπόδημα* Dio appellat: quod ipsum præter magnum Erasmum, Josephum Castalionem, Lævinum Torrentium, Claudium Salmasium, Benedictum Balduinum, Albertum Rubenium, & complures alios viros eruditissimos, peculiari dissertatione multis & magnis rationibus addixit Julius Nigronus. Ut non possim non vehementer mirari, virum clarissimum Johannem Michaelem Dilherrum se huic sententiæ opposuisse, & caligam Wolfgangi Lazii verbis explicasse, qui sic habet: *Caligæ paulo supra genua exsertæ, braccis adligabantur, gregariorum quondam militum præcipuum genus vestimenti, quod hodie etiam aliqua ex parte manet: vulgo eenstrumpff: præsertim cum nullum idoneum adferat argumentum, quo ea opinio, jam dudum explosa, & vel in ipso Lazio à Nigrono damnata, stabiliatur, eamque vel inspecta caligarum forma confundat, quam ex columna Trajani & arcu Constantini, & nummis Ha-*

E 2   driani

Erasm. ad
Marc. 6. 9.
Castal.

Dec. 2.

Observ.

cap. 4.

Torrent. ad

Suet. Aug.

cap. 25.

Salm. ad

Treb. Pol.

Galienum

cap. 16.

Bald. de

Calc. Ant.

cap. 13.

Rub. de Re

vest. lib. 2.

cap. 1.

Dilber.

Disp. Tom.

1. Disp. 3.

§ 6.

Lazius

lib. 8. de

Rep. Rom.

cap. 13.

100 DE CALCEIS HEBRÆOR.

driani inferius exhibemus. Quint
caligam fuisse militum calceamen-
tum quo semper utebantur, vel
hinc intelligi potest, quod Lati-
næ linguæ auctores optimi cali-
gam pro militia, seu militari pro-
fessione, usurpent, ac militiam ca-
ligatam, & milites caligatos pas-
sim dicant, quod, præter Lævinum
Torrentium, prolixè docuit Julius
Nigronus. Apud Hebræos etiam
milites calceamenta gestasse videre
est ex loco quodam, qui in Re-
gum libris legitur. Inter alia mo-
nita, quæ Rex David jam moritu-
rus filio suo Salomoni dedit, etiam
illud recensetur. *Tu quoque nosti
quid fecerit mihi Joab filius Serujæ,
& quid fecerit duobus imperatoribus
Israelis, Abner filio Ner, & Amasæ
filio Fether, quos occidit: & effu-
dit sanguinem belli in pace: & cruorem
belli posuit in balthæo suo, qui erat
circa lumbos ejus, & in calceamen-
tis, quæ erant in pedibus ejus. Ubi
notandum est, pro eo quod La-
tini dicerent *foedavis sanguine ma-
nus*, vel ut apud Ovidium est,*

Torrent.
loc. cit.
Nigr. de
Caliga
cap. 3.

1. Reg. 2. 5.

Ovid. lib. 6.
Mefam.

— calido tellurem sanguine
foedat,

Davi-

LIBER PRIMUS. 101

Davidem dixisse Joabum foedasse
gladium suum, quo accinctus erat,
sanguine innocentum, & calcea-
menta, quæ in pedibus erant.

III. Hoc licet constet in mili-
tia veterum pedes caligis munitos
fuisse, non tamen adeo exploratū est,
quid sibi velit Paulus, cum Chri-
stianos calceari jubeat *ἐν ἑτοιμασίᾳ
τῆς εὐαγγελίᾳ τῆς εἰρήνης*. Nulli enim
mihi satisfaciunt interpretes, quos
ad hunc locum consului. Vocem
ἑτοιμασίαν, cum ab *ἑτοιμάζω* præparo
dictam scirent, *præparationem*,
promptitudinem, significare volue-
runt, quæ quidem ejus est vulga-
ris apud Græcos notio. Ita vel
præparationem vel *promptitudinem*
vertunt Vulgatus, Erasmus, Be-
za, Coccejus, Belgæ, & omnes
vernaculi interpretes. Sensum
vero non eundem assignant homi-
nes eruditi. Vatablus. *Ut parati*
sitis ad Evangelium pacis annuncian-
dum. Vir illustrissimus Hugo
Grotius. *Pedes significant quotida-*
nas actiones, ut diximus ad Joh. 13.
10. Eæ non sordescunt, si semper in-
sistant cogitationibus exsequendi &
propagandi Evangelii. Magnus Coc-
cejus.

Vatabl. ad
h. l.

Grot. ad
h. l.

Coccej. ad
h. l.

cejus. Ἐτοιμασία εὐαγγελίᾳ τὸ εἰρήνην
est promptitudo annuntiandi pa-
cem. Apud Apostolum multis in
locis εὐαγγέλιον est εὐαγγελισμός. Eam
promptitudinem comparat cum calceis
vel ocreis: nempe ut quasi plana sit
via ad eundem per totum mundum,
quemadmodum ei qui ocreatus vel cal-
ceatus est, omnis via mollis & faci-

Zeger. ad
h. l.

lis est. Nicolaus Zegerus: Cal-
ceati, inquit, per præparationem
Euangelii pacis, ut parati sitis & ipsi
per Euangelii iter incedere, & alios ad
idem docendo præparare. Et, qui ab his
omnibus abeunt Belgæ interpre-
tes: D. met altijd bereyt te zyn om
het geloove te belijden, en rekenschap
te geven van de hope die in u is, Rom.
10. 10. 1. Petr. 3. 15. want de schaam-
achtige of vreesachtige in dit stuk
pleecht de Satan lichtelijk tot sware
sonden te brengen. Hoc est, ut
semper sitis parati ad confessionem fi-
dei, & rationem reddendam spei,
quæ in vobis est, Rom. 10. 10. 1. Petr.
3. 15. Nam verecundos aut timentes
hæc in re solet Satanas facile in mag-
na peccata inducere, Plura aliorum
interpretamenta huc transcribere
neque mihi vacat, neque aliis
gratum foret. IV. Ego

Belgæ ad
h. l.

IV. Ego puto, & ἰτοιμασίαν hic minime notare *promptitudinem*, vel *præparationem*, & errare omnes in assignando hujus dicti sensu. Si ἰτοιμασία hic notaret *præparationem*, sive *promptitudinem*, non video quare voluerit hominem Christianum ea calceari Apostolus. Calceamenta apud veteres pedum quasi vincula & impedimenta sunt habita, quæ non tantum nihil conferre ad *promptitudinem* sed quam maxime obesse existimarunt. Ita Musonius Philosophus, cujus verba hæc sunt apud Stobæum. Καὶ σὺ γε ὑποδέδασθαι τὸ ἀνυποδετεῖν τῷ δουρῷ κρεῖττον. Κινδυνεύει γὰρ τὸ μὴ ὑποδέδασθαι τῷ δεδέασθαι ἐχθρὸς εἶναι. ἢ ὅ ἀνυποδησία πολλὴν ἀλυπίαν τινὰ καὶ εὐχρίαν τοῖς ποσὶν παρέχει, ὅταν ἡσκημένοι ᾖσι:

*Nudis pedibus incedere ei qui potest melius est quam calceari. Videtur enim calceari propemodum esse quod vinciri. Sine calceis autem valde expediti & agiles sunt pedes, præsertim si adsit usus. Quod ipsum confirmat Musonius tabel-
bellariorum & cursorum exemplo, qui excalceati sua munia obierunt, ut magis expediti essent atque agiles, quomodo & ex Athletis cur-*

fores non eandem celeritatem ser-
vare afferit, si currere ipsos oportet
in calceis. Cum Musonio sentit
Clemens Alexandrinus, inter Patres
vir doctissimus. *Viro, inquit, quidem
quam maxime convenit sine calceis esse,
præterquam si militet. Calceari enim
propemodum idem est quod vinciri.
Optimum exercitationis genus est
nudis uti pedibus, & ad sanitatem, &
ad expeditam facilitatem. Hinc etiam
Lycurgus Lacedæmoniorum pue-
ris pro calceorum usu pedum
nuditatem præscripsit, ut expe-
ditius acclivia conscenderent, &
per declivia graderentur, ut Ale-
xander ab Alexandro Neapolita-
nus refert. Tum quod dicunt
homines eruditissimi ἐπιμαρτυροῦν
calceari hominem Christianum voluisse
Apostolum, ad Evangelium pacis
annunciandum, vel propagandum,
vel confitendum & reddendam ra-
tionem, omnino præter Pauli men-
tem fingere videntur. Describit
Apostolus παντοπίαν τῆς Θεῆς, qua
Christianos vult indui, πρὸς τὸ δύνασθαι
σῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τῆς ἀβόλης,
vel ut possint ἀντισῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ
πονηρᾷ, & ἀπαντα κατεργασάμενοι σῆναι.*
In

Clem.
Alex.
Pædag. lib.
2. cap. 11.

Alex. ab
Alex. Gen.
dier. lib. 5.
cap. 18.

ἄρ. 11.

ἄρ. 13.

In illa πανοσιλία etiam monet, ut sint ὑποδησάμενοι τὰς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τῆς εὐαγγελίᾳ τῆς εἰρήνης. Utique necesse est ut intelligamus voluisse Apostolum ἐτοιμασίαν εὐαγγελίᾳ τῆς εἰρήνης illi usui inservire, ut possint ἤναμι. Eadem ratione qua olim calceos milites sumpserunt, ut firmiter possent consistere, & caligæ militum Romanorum clavis ferreis munitæ fuerunt, & Ætoli dextro pede in bellis calceati sinistro nudi, ac propterea dicti μονοκρηπίδες: quod & ad Hernicos Italiæ populos transfudit Virgilius:

Virgil.
7. Æν.

— Vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera
pero.

Utrisque scilicet pedibus nudi fuissent Ætoli atque Hernici, nisi dextrum pedem, quem in congregando ante sinistram promovebant, perone muniendum censuissent, ut firmiter consisterent, & hostibus suis possent resistere. Quid hoc commune habet cum eo quod dicunt viri eruditissimi, voluisse Apostolum ut Christiani calcearentur ἐτοιμασίᾳ τῆς εὐαγγελίᾳ τῆς

εἰρήνης, nempe ad propagandum
 Euangelium, vel reddendam ratio-
 nem fidei? Utique Apostolus
 εἰρημασίᾳ calceari vult Christianos,
 non ad prædicandum Euangelium,
 aut confitendum, sed ut possint
 ἤναι πρὸς τὰς μεθοδίας τῆς ἀγέλης.
 Sane milites olim caligati non fue-
 runt, ut essent expeditiores, sed
 ut eo firmiter possent consistere.
 Id enim si esset magis ad fugam,
 quam ad prælium fuissent instru-
 cti. Ut εἰρημασία εὐαγγελίᾳ τῆς εἰρήνης
 omnino sit aliud, & in alium finem
 ab Apostolo imperata, ac viri
 doctissimi monuerunt. Eleganter
 notatum est à viro eximio & op-
 timo Theodoro Beza. *Præparatio-
 ne, ἐν εἰρημασίᾳ. Vulgata, In præ-
 parationem Euangelii pacis. Eras-
 mus, Ut parati sitis ad Euangelium
 pacis. Neuter (opinor) sensum Apo-
 stoli est affecutus. Non enim vult
 nos docere duntaxat oportere nos esse
 calceatos, sed calceos etiam (ut ita
 loquor) nobis præbet. Itaque sicut
 κνημιδῶδες milites Græci, caligas La-
 tini milites gerebant, ita ad ineundum
 prælium, & vitæ istius cursum inter
 medios hostes tenendum, vult Aposto-
 lus.*

Beza ad.
 h. l.

*lus ut Evangelii pacis cognitione simus
 preparati.* Optime animadvertit
 magnus interpres, non velle Pau-
 lum ut Christiani sint calceati in
preparationem Evangelii pacis, vel
 ut essent parati ad *Evangelium pacis*,
 quod utique dicere debuisset si vera
 foret virorum doctissimorum ex-
 plicatio, sed ipsa *ετοιμασία* ad in-
 eundum prælium & firmiter con-
 sistendum. Quare *ετοιμασία* neu-
 tiquam hic est *preparatio* sive *promp-
 titudo*, & eum in finem ab Apосто-
 lo imperata, ut volunt homines
 eruditissimi, sed longe aliud notat.
 Quod, quia res meretur, paulo
 prolixius demonstrandum est.

V. Multa vocabula, origine
 Græca, vim ac significationem
 quandam recepisse quæ in vulga-
 ri lingua Græca non observatur, &
 ut novam significationem recipe-
 rent occasionem dedisse vocabula
 Hebraica, inter eruditos constat.
 Nimirum vocabulis Græcis novas
 significationes Hellenistæ tribue-
 runt, vel quod ad originem allu-
 derent alicujus Hebrææ vocis quam
 vocabulo Græco reddere vellent:
 vel quod Hebrææ voces duplicem

aut multiplicem significationem haberent, hisque Græcæ voces illarum una responderent, unde etiam eam Græco vocabulo notionem indiderunt, quam habebat vox Hebræa. Factum hinc esse, ut apud sacros Novi Fœderis scriptores multa vocabula occurrant longe alia significatione, quam quæ obtinet in vulgari Græcorum lingua, cum ex usu istius ævi Græca vocabula nova illa significatione usurperent, quam acceperant ad imitationem vocum Hebraicarum, pariter est certissimum. Multa istiusmodi vir pereruditus & diligentissimus Johannes Vorstius collegit, & in classem Hebraismorum primam digessit.

Vorst. Phil.
5. p. 1.
cap. 2. 3. 4.
5. 6. 7.

VI. His vocabulis, quæ vir doctissimus Johannes Vorstius observavit, vox *ἑτοιμασία* adjicienda est, quæ occasione vocis Hebræicæ, cui primaria sua significatione respondebat, novam est induere iussa, quam non obtinet in Græcorum lingua. ἡ apud Hebræos est *parare, præparare*, & huic verbo apud Græcos τὸ ἐτοιμάζειν respondet. Sed idem verbum etiam significat

ficat *firmare*, *stabilire*. Factum
 hinc est ut Græci interpretes verbo
 ἐτοιμάζεν tribuerint novam signi-
 ficationem, qua etiam *firmare*, *sta-*
bilire notat. Apud Samuelem, 1. Sam. 13.
 ubi in Hebræo est: *Nam alioqui* 13.
 יָצַח *stabilivisset regnum tuum Iehova,*
 Græci interpretes habent: ὡς νῦν
 ἠτοίμασε κύριος τὴν βασιλείαν σου. Pa-
 riter ubi Hebræa verba sunt: וְיָצַח 2. Sam. 7.
 וְיָצַח גַּם Græci interpretes red- 12.
 dunt: καὶ ἐτοιμάσω τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.
 Quomodo & illud in Psalmis יָצַח
firmans montes viribus suis, ver- Ps. 65. 7.
 tunt, ἐτοιμάζων ὄρη ἐν τῇ ἰσχύϊ σου,
 itemque illud Iehova in cælis stabi- Ps. 103. 19.
 livit יָצַח thronum suum, κύριος ἐν
 τῷ ἔθρῳ ἠτοίμασε τὸ θρόνον αὐτοῦ. A
 verbo יָצַח est vox יָצַח quæ *basin*,
fundamentum notat. Ad eam expri-
 mendam etiam usi sunt Græci in-
 terpretes voce ἐτοιμασία. Nimi-
 rum cum in sensu *firmandi* atque
stabiliendi verbum ἐτοιμάζεν usur-
 passent, quod cum Hebræo verbo
 יָצַח in alia significatione, *parandi*,
præparandi conveniebat, etiam
 vocem ἐτοιμασία adhibuerunt, ut
 verterent vocabulum יָצַח, quod
basin, atque *fundamentum* denotat.

VIO De CALCEIS HEBRÆOR.

- Ezr. 2. 68. Cujus notionis non unum exemplum adferri potest. In Ezræ libro quorundam fit mentio, qui sponte sua Hierosolymam venerunt, ut Dei domum, sive templum, constituerent מכוני על־בסי super basi sua. At Græci interpretes hic habent: τὴν ἑτοιμασίαν αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἐτοιμασίᾳ αὐτῶν. Neque multo post ubi de altari legimus: וכינו את־המזבח על־בסי & statuerunt altare super basi sua reddiderunt: καὶ ἠτοίμασαν τὸ θυσιαστήριον ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτῶν. Pariter quod in Psalmis est כדאס בסי מכוני דין justitia & judicium basis solii tui, verterunt: Δικαιοσύνη καὶ κρίσις ἐτοιμασία τῆς θρόνου σου. Utrumque occurrit in hoc Zachariæ loco, in quo & ἐτιμώμενοι pro כדאס, & ἐτοιμασίαν pro מכוני Græci interpretes adhibuerunt. Et dixit mihi ut ædificent ei domum in terra Sinear, והיו והניחהו שם על־מכונו & statuant, & stabiliant in basi sua. Ita enim reddiderunt: καὶ εἶπε πρὸς μεῖ Οὐροδμῶσαι αὐτῷ οἰκίαν ἐν γῆ Βαβυλωνῶν, καὶ ἐτοιμάσαι, καὶ θῆσαι αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτῶν. Clarissime ostendunt allata hæc
- ex-

exempla Græcos interpretes vocem *ἑτοιμασίαν* usurpasse, ut exprimerent Hebræam מִכֵּן, quia uti vox מִכֵּן a כֵּן quod *parare* atque *præparare* significat deducta est, ita vox *ἑτοιμασία* ab *ἑτοιμάζω* descendit, quod verbum pariter notat *præparare*. Unde novam hanc significationem huic voci tribuerunt quem admodum multis verbis & vocibus novas significationes ad imitationem vocum Hebraicarum indiderunt, quales jam dudum viri doctissimi animadverterunt, & observari possunt ab iis, qui in eorum lectione versati sunt.

VII. Hac significatione, quæ trita est apud Græcos interpretes, puto Paulum voce *ἑτοιμασία* usum, non vero ea, quam habet in vulgari Græcorum lingua. *ἑτοιμασία* ex iis vocabulis est, quæ apud sacros Novi Fœderis scriptores semel tantum exstant, ut ex aliis locis ejus significatio non possit indagari. Sed ad Græcos interpretes recurrendum est, apud quos ea vox est in usu frequentiori. Nimirum Paulus horum exemplo vocem *ἑτοιμασίαν* eo significatu sump-

sump-

112 De CALCEIS HEBRÆOR.

sumpsit, qui jam obtinebat apud Græcos interpretes & Judeos Hellenistas, qui non communi Græcorum lingua, sed ad Hebraicam deflexa, & multis Hebraïsmis abundante utebantur, ut nempe *basin* atque *fundamentum* significet. Quod & alias ab ipso factum est, uti plurima vocabula iis significationibus à Sacris Novi Fœderis scriptoribus usitata sunt, quæ apud Græcos interpretes erant in usu, licet iis notionibus in Græcorum vulgari lingua non occurrerent. Quare Pauli verba vertenda sunt, *calceati pedes fundamento, sive basi Evangelii pacis*, quod Belgæ mei dicerent: *De voeten geschoeyt hebbende met den vasten gront van het Euangelium des vredes.*

VIII. Quam apte, & quam concinne hoc à Paulo dictum fuerit, nemo non videt. Describit *πανοπλίαν τῆς Θεῆς*, qua instructi possent *ἀντισηναὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηροῦ, καὶ ἅπαντες κατεργασόμενοι εἶναι*. Vult ut sint *κατεργασόμενοι τῇν ὀσφύν ἐν ἀληθείᾳ*, ut videlicet quod zona fuit in militia veterum, ipsis esset veritas, *ἔ. ἐνδυσόμενοι τὴν ἀλήθειαν*

LIBER PRIMUS. 113

διημισύνης, ut, quod thorax fuit, ipsis esset iustitia, quam induerent ut lorica. Sequi debebat *ἔναποδοσάρμοι κνημίδας τῆς εὐαγγελίας τῆς εἰρήνης*. Et ita Chrysothomus *κνημίδας* dicit. Sed eleganter subiicit Apostolus, *ἔναποδοσάρμοι τῶν ποδῶν ἐν ἔθιμασίᾳ τῆς εὐαγγελίας τῆς εἰρήνης, ὅτι calceati pedes fundamento Euangelii pacis, in quo nempe tuto possint consistere. Quomodo subiungit θεῶν ἔπιστεως, κεφαλαίαν τῆς σωτηρίας, & μάχαιραν τῆς πνεύματος*. *Ἐθιμασία εὐαγγελίας τῆς εἰρήνης fundamentum Euangelii pacis, est firma atque solida cognitio Euangelii. Nemo id melius vidit quam vir optimus & doctissimus Theodorus Beza. Itaque sicut κνημίδας milites Græci, caligas Latini milites gerebant, ita ad ineundum praelium, ὅτι vitæ istius cursum inter medios hostes tenendum, vult Apostolus ut Euangelii pacis cognitione firmi preparati. Recte Euangelii pacis cognitione dixit vir eximius: Id enim omnino est ἔθιμασία εὐαγγελίου, fundamentum Euangelii, quo eos calceari voluit Apostolus, firma nempe atque solida cognitio Euangelii, cui tuto*
 in-

Beza ad
h. l.

insistere atque niti potest homo Christianus. Illud sane quam maxime requiritur ut homo Christianus solida cognitione Evangelii sit instructus, cui tuto insistat ne vacillet. Necessè enim est munitum atque confirmatum esse cognitione doctrinæ, & habere fundamentum. Hoc enim qui caret, omni quasi vento impelli potest, neque ἀντιστῆναι valet ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πονηρίας, aut ἅπαντα κενερασάμενος ἕσθαι. Qui vero habet est πεθεμελιώμενος ἔδραϊος ἔ μὴ μετακινώμενος ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς εὐαγγελίου, fundatus ἔ firmus, ἔ non dimotus à spe Evangelii, quod Colossenses monet.

Coloss.
1. 23.

IX. Licet vero non intellexisse videantur interpretes quid sit εἰρημασία τῆς εὐαγγελίου, tamen optime explicarunt quare Evangelium vocetur εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης: Quia nempe annunciat, quomodo pax facta sit per Christum inter Deum & homines, ita ut non tantum inimicitia, quæ olim fuit, cum Deus gentes à se abalienaverat, sublata sit Sanguine Christi, qui ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακρὰν, ἔ τοῖς ἐγγύς, & Deum non tantum

Ephes.
2. 17.

Ἰη.

Judæorum, sed & gentium deum esse, Rom. 3. 29
 verum etiam Deus sit *ἐν χριστῷ*
κόσμον καταλάσων ἑαυτῷ, μή λογι- 2. Cor. 5.
ζόμενθα αὐτοῖς τὰ παρωπώματα αὐτῶν, 19.
 adeo ut *δικαιωθέντες ἐν πίστεως,* Rom. 5. 1.
εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς κρείσ-
τῆς ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. Quod ipsum angeli
 prædicant qui natum esse Christum
 Pastoribus Bethlemiticis annunciat-
 ates, Deum laudant, dicentes: *Δόξα* Luc. 2. 14.
ἐν ὑψίστοις Θεῷ, & ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν
ἀνθρώποις εὐδοκία. Quem locum qui-
 dem ideo adduxi; ut aliqua luce
 perfunderem. Etenim licet sit
 tritissimus, & tot hominum erudi-
 tissimorum commentariis tentatus,
 tamen est obscurissimus, & potius
 tenebras offudisse, quam eum illu-
 strasse tam veteres quam recentio-
 res interpretes videntur. Inter
 omnes qui hunc locum explicare
 conati sunt, solus mihi visus est
 Johannes Lichtfotus genuinum
 sensum deprehendisse, cujus hæc
 brevis est nota. *Hymnum hunc An-*
gelicum optime intelligas, si εὐδοκία
ἐν ἀνθρώποις, pro subjecto ponatur,
& reliqua verba pro prædicato: Be-
 nevolentia Dei erga homines est
 gloria illi in altissimis, & pax in
 terris.

Lichtf.
 Hor. Hebr.
 in Luc. 2.
 14.

terris. & interponitur inter Δόξα & Εἰρήνη, non inter eas & εὐδοκίαν. Quæ quidem recte à viro doctissimo animadversa puto, cum hæc sit unica & sola ratio, qua verus istius dicti sensus elici possit. Quod ut omnibus pateat, paulo accuratius libet ostendere.

X. Ab omni tempore hæc verba exercuerunt eruditissimorum hominum ingenia, & diverso modo vel lecta vel distincta sunt. Pro εὐδοκίαν Vulgatus interpres εὐδοκίας legit, & vertit *hominibus bonæ voluntatis*, cui alicubi Chrysothomus & Origines favent. Basilii Seleuciæ Episcopus, & ἐν ἀντιγράφοις εὐδοκίαν legit. Andræas Osiander Theologus Noribergensis, ex cuius Annotationibus in Harmoniam Evangelicam prolixum locum adduxit vir diligentissimus Abrahamus Scultetus, eos codices qui habent ἐν ἀντιγράφοις esse mendosos putat. Distinguunt alii in duo, alii in tria membra. Subaudiunt alii ἑστὶν alii ἴσθι, & & pro γὰρ accipiunt. De quibus omnibus hoc tantum dicam: Eos qui aliter legunt, ad id inductos esse non codicum dis-

scre-

Chrysoft.
in Serm.
de Nativ.
Dom.
Orig.
Hom. in
Lucam 13.
Basil.
Orat. de
Annunc.
Mariæ.

Scult.
Exerc.
Euang.
lib. 1.
cap. 50.

scirepantia, qui constanter habent
 vulgatam lectionem, sed quia hæc
 verba non intelligebant: Eos vero
 qui tam diverse distinguunt non
 attendisse ad verborum ordinem,
 qui in Græco est, & male ϵ pro
 $\gamma\alpha\gamma$ accipere, cum, licet illa par-
 ticula aliquando $\gamma\alpha\gamma$ notet, nulla
 ratio persuadere possit hic in me-
 dio sententiæ $\gamma\alpha\gamma$ notare, quæ re-
 quirere videtur ut ϵ significet.
 Ex omnibus istis tricis & difficul-
 tatibus nos facile expediemus, si
 ad verba Græca accuratius atten-
 damus. Ea sunt: $\delta\acute{o}\xi\alpha \epsilon\nu \upsilon\psi\iota\sigma\iota\varsigma$
 $\Theta\epsilon\omega\iota$, $\epsilon \iota\pi\iota \gamma\eta\varsigma \epsilon\iota\sigma\eta\eta$, $\epsilon\nu \alpha\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\iota\sigma\iota\varsigma$
 $\epsilon\nu\delta\delta\iota\kappa\iota\alpha$. Illud observandum est ϵ
 secundo loco poni, non ultimo:
 Neque enim legimus $\delta\acute{o}\xi\alpha \epsilon\nu \upsilon\psi\iota\sigma\iota\varsigma$
 $\Theta\epsilon\omega\iota$, $\epsilon \iota\pi\iota \gamma\eta\varsigma \epsilon\iota\sigma\eta\eta$, $\epsilon \epsilon\nu \alpha\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\iota\sigma\iota\varsigma$
 $\epsilon\nu\delta\delta\iota\kappa\iota\alpha$, sed $\delta\acute{o}\xi\alpha \epsilon\nu \upsilon\psi\iota\sigma\iota\varsigma$
 $\Theta\epsilon\omega\iota$, $\epsilon \iota\pi\iota \gamma\eta\varsigma \epsilon\iota\sigma\eta\eta$. Hoc utique osten-
 dere potest hæc duo membra ne-
 quaquam distinguenda sed conjun-
 genda esse. Nihil enim aliud ϵ
 est, quam quod primario est, con-
 junctio copulativa, quæ hæc duo
 membra conjungit, $\delta\acute{o}\xi\alpha \epsilon\nu \upsilon\psi\iota\sigma\iota\varsigma$
 $\Theta\epsilon\omega\iota$, $\epsilon \iota\pi\iota \gamma\eta\varsigma \epsilon\iota\sigma\eta\eta$. Unde sequi
 necesse est, verba quæ subjungun-
 tur

tur

118 De CALCEIS HEBRÆOR.

tur ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, nequaquam
aut explicationis gratia addita, aut
cum prioribus conjungenda, sed
seorsim spectanda esse. Neminem
latere puto sæpissime id ipsum de
quo quid dicitur, quod subjectum
vulgo vocant, posteriori loco poni,
& illud quod de eo dicitur, quod
prædicatum appellant, priori. Vel
in illo tritissimo, *Nobilitas sola est
atque unica virtus*, quis nescit ver-
ba ita construenda, ut sensus sit
*Virtutem esse solam & unicam nobili-
tatem*. Quam facile jam invenimus
horum verborum constructionem,
in qua tamen tam diu se torserunt
omnes interpretes? Dicunt An-
geli, quod ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία sit
δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶν, & ἐπὶ γῆς εἰρήνη.
Quare hæc verba non alia ratione
vertenda sunt, quam *Gloria in al-
tissimis Deo, & in terra pax*, est
in hominibus beneplacitum, hoc est,
Dei beneplacitum in hominibus,
quod ostendit nativitate τῆς σωτῆρος,
est ejus gloria in altissimis, & pax
in terra. Unde etiam constat,
quid sit εὐδοκία, & quomodo ἐν
ἀνθρώποις εὐδοκία, sit δόξα ἐν ὑψίστοις
Θεῶν & ἐπὶ γῆς εἰρήνη, quæ omnia
varie

LIBER PRIMUS. 119

varie exponunt viri eruditissimi.

XI. *Εἰν ἀνθρώποις εὐδοκία*, nihil aliud est quam Dei beneplacitum ad hominum salutem. Est hæc Dei erga homines propensa voluntas, ut non omnes à sua communionem velit exclusos, sed quosdam æternam salutem consequi. Hinc *προώρισε ἡμᾶς εἰς ὑιοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸν, καὶ τὴν εὐδοκίαν ἦν θελήματι αὐτοῦ.* Hanc εὐδοκίαν quidem statim hominibus indicavit post admissum peccatum, & patribus tum per sacrificia & multas alias umbras legales, tum per Prophetas confirmavit, exhibere vero cæpit cum Christus nasceretur. Hoc enim signum erat certissimum *ἔν τῷ ἀνθρώποις εὐδοκίας*, quia jam in mundo is nascebatur, qui perficeret opus salutis. Quare & *Ἰεσαίας* cum describeret felicia tempora, quæ per Messiaæ adventum hominibus illucerent, ipsum loquentem introducit. *Spiritus domini Jehovæ super me est, quia Jehova me unxit, ad Evangelium nuntiandum mansuetis, misit me ad obligandum confractos corde, ad prædicandum abductis in captivitatem liber-*

Ephes. 1. 5.

Ies. 61. 1. 2.

ber-

bertatem, & vinctis acutum visum.
Ad prædicandum annum beneplaciti,
Jehovæ.

Beza ad
h. l. & alii.

Hebr. 12:
23.

Apoc. 5.
9. 10. 13.

XII. Hanc ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίαν
Angeli prædicant esse δόξαν ἐν ὑψίστοις
Θεῶ, h. e. Deum in cœlis propter
tam propensam ergo homines vo-
luntatem celebrari. Optime mo-
nuerunt viri eruditissimi, hæc ver-
ba non ita capienda esse, ut signi-
ficent, *Gloria Deo qui est in cœlis,*
quasi scriptum esset τῷ ἐν ὑψίστοις,
sed *gloria in cœlis Deo,* ut notent
Deum in cœlis celebrari. Etenim
ἐν ἡμέραις terræ id sat luculenter
ostendit. In cœlo autem propter
ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίαν Deo gloriam
dant non Angeli tantum, verum
etiam πνεύματι δικαίων τετελειωμένων.
Vide quam divine id Johanni osten-
datur in sua Apocalypsi, qui, ubi
agnus veluti mactatus librum sep-
tem sigillis clausum accepisset,
vidit quatuor animalia, & viginti
quatuor presbyteros procidentes
coram agno, & canentes canti-
cum novum, in quo Deo qui in
Throno sedebat, & agno, dabant
honorem & gloriam propter ἡν
δόξαν, quæ causa fuit perficiendæ
salutis.

XIII. Ad-

LIBER PRIMUS. 121

XIII. Addunt Angeli etiam esse
em̄ q̄s̄ eip̄v̄s̄. Eo tempore quo
 Christus natus est, altissima pace
 genus humanum fruebatur. Rese-
 derant omnes bellorum motus,
 quibus quassatus paulo ante fuerat
 uniuersus propemodum orbis, &
 Jani templum obserauerat Augu-
 stus. Florus: *Sic ubique una* (ita Flor.lib.4.
 pro *cuncta* rectissime coniecit vir cap. f2.
 ingenio & iudicio magnus Johan- & ibid.
 nes Georgius Græuius, qui nobis Græuius.
 Florum, deterlis non paucis ma-
 culis, ingeniosis & perquam eru-
 ditis suis animadversionibus illu-
 stratum non ita pridem dedit)
atque continua totius generis humani
aut pax fuit, aut pactio. Ausus-
 que tandem Cæsar Augustus sepein-
 gentesimo ab urbe condita anno Janum
 Geminum cludere, bis ante se clu-
 sum, sub Numa rege, & victa
 primum Carthagine. Livius de Ja- Liv.lib.1.
 no loquens. Bis deinde post
 Numę tempora clausus fuit, semel
 T. Manlio Cos. post Punicum primum
 perfectum bellum, iterum (Quod nostrę
 ætati Dii dederunt ut videremus) post
 bellum Actiacum ab Imperatore Cæsa-
 re Augusto, pace terra marique parca. Suet. in
 Suetonius. Janum Quirinum semel Aug. cap.
 22.
 F atque

atque iterum à condita urbe, memoriam ante suam clausum, in multo breviori temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit. Plura ad hunc locum viri longe eruditissimi Isaac Casaubonus & Lævinus Torrentius notarunt. Et quidem inter alia Isaac Casaubonus inscriptionem habet, quæ Emeritæ in Hispania, cujus initium. IMP.

CAES. DIVI. F. AUGUSTUS.
 PON. MAX. COS. XI. TRIBUNIC.
 POTEST. X. IMP. VIII. ORBE.
 MARI. ET. TERRA. PA.
 CATO. TEMPLO. IANI.
 CLUSO.

Quæ integra videri potest in Thesauro antiquarum inscriptionum v. cl. Jani Gruteri.

Grut.
 Inscript.
 pag. 149.

Lævinus vero Torrentius exhibet Augusti & Neronis nummos, in quorum parte altera Templum Jani clausum conspicitur, cum hac inscriptione. IAN. CLU. &

PACE. P. R. TERRA. MARIQ.
 PARTA. IANUM. CLUSIT.

Hanc vero pacem mihi neutiquam videntur Angeli celebrare, licet in hunc sensum etiam hoc dictum trahat vir magnæ dignitatis in genii & doctrinæ Petrus Daniel

Hue-

LIBER PRIMUS. 123

Huetius. Neque enim pacem illam celebrant qua terra fruebatur, quia resederant omnes bellorum motus, sed cujus causa erat *εὐδοκία ἐν ἀνθρώποις*. Quæ sane longe alia pax est, non temporaria, sed æterna, non terrestris, sed cælestis, non quam Messias cum nasceretur inveniebat, sed quam ipse humano generi esset allaturus.

Huet.
Demonstr.
Euang.
Prop. 9.
cap. 8.

XIV. Pacem Messias inter Judæos & gentes constitueret. Singulari Dei Oeconomia nulla pax quondam fuit inter gentes & Judæos. Hos enim Deus sibi elegit tanquam hæreditatem, & *ἐν ταῖς παραχρημέναις γενεαῖς εἶασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν*. Initium istius consilii jam apparuit in familia Noachi, cum Chamus & ejus filius Canaan execratione Prophetica Noachi à Dei fœdere sunt exclusi. Phalegi temporibus, cum linguæ confunderentur, plures alii populi ab Ecclesia Dei remoti sunt. Præcipue vero, cum fœdus suum cum Abrahamo Deus erigeret, extrui cæpit *τὸ μεσόπυλον τῆς φράγματος*, quod post quatuor sæcula perfectum est, cum reliquiis fidelium,

Act. 14. 16.

Gen. 9. 25.

Eph. 2. 14.

quæ huc illuc adhuc fuerant dispersæ, extinctis, populum Israeliticum Palæstinæ terminis includeret, & ex ea gente sibi erigeret Republicam, quæ in terris foret sanctissima. Post ea tempora nulla pax fuit inter Judæos & gentiles,

Eph. 2. 12. qui ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ fuerunt ἀπηλλοτριωμένοι τῆ πολιτείας τῆ Ἰσραὴλ, καὶ ἕτεροι τῶν ἀλλοθνηκῶν τῆ ἐπαγγελίας. Inter fructus, quos Messias hominibus afferret, etiam esset conjunctio gentium & Iudæorum. Etenim in

Gen 22. 15
18. & alibi. *semine Abrahami benedicendæ erant omnes gentes terræ.* Quo faciunt tot Prophetarum oracula, quæ vocationem gentium prænuntiant, quæ coacervare hic non est nostrum. Vel unus Zachariæ locus id ostendit: *Exulta, filia Zion, jubila, filia Jerusalem, ecce rex tuus veniet tibi justus & salvator, & ascendens super asinam, & super pullum filiaæ asinae: quid subjungitur? & loquetur pacem gentibus.* Quod impletum esse ex hoc illustri apud Paulum loco discimus: *Αὐτὸς γὰρ*

Zach. 9. 9.
10. *ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τῆ φράγματος λύσας, τὴν ἔχθραν ὅν τῆ σαρκὶ αὐτῆ τῆ*

Eph. 2. 14. *ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τῆ φράγματος λύσας, τὴν ἔχθραν ὅν τῆ σαρκὶ αὐτῆ τῆ*

τόμῳ τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργή-
 σαι. ἵνα τῆς δυό κτίσει ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα
 κρινόν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀπο-
 καταλλάξῃ τῆς ἀμφοτέρων ἐν ἐνὶ σώματι
 τῷ Θεῷ. Δὲ τῆς σαυρῆ; ἀποκτείναι τὴν
 ἔχθραν ἐν αὐτῷ καὶ εὐηγγελίσαιτο εἰ-
 ρήνην ὑμῖν τοῖς μακρῶν καὶ τοῖς ἐγγύς.

Hoc sane magnum est, terræ eam
 pacem per Messiam adferri. Inde
 enim factum est ut Deus non tan-
 tum Deus sit Judæorum, verum etiam
 gentium, & nunc nullum discrimen
 sit inter Judæos & Græcos, servos
 & liberos, virum & foeminam, sed
 omnes unum sint in Christo Iesu. Hæc
 pax licet inter beneficia Messiae col-
 locanda sit, tamen majus quid ad
 huc atq; illustrius intelligendum est
 cum Angeli dicunt καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.

XV. Εἰρήνη Hebræorum more
 interdum reconciliationem, expia-
 tionem, veniam delictorum & re-
 ditum in gratiam significat. Hinc
 illud Pauli est: Διχαιοφέντες οὖν ἐν
 πίσει, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸ Θεὸν διὰ
 τῆς Κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. & οὐ γὰρ
 ἐστὶν ἡ βασιλεία τῆς Θεῶν βρωσῆς καὶ πόσις,
 ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη. Hinc so-
 lemnis illa Apostolorum εὐλογία, εἰ-

Rom. 3. 29.

Gal. 3. 28.

Rom. 5. 10.

Rom. 14.
17.

εὐνοῦ ὑμῖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, h. e. Deus sit
 vobis propitius. Unde & ipse
 Deus ὁ Θεὸς τῆ εὐνοίας dicitur, qui
 veniam vult dare delictorum. Ni-
 hil notius quam apud Hebræos vo-
 cem שלום eadem significatione
 usitatam esse. In Deuteronomio
 dicit impius לִי יְהוָה שְׁלוֹם pax mihi
 erit, hoc est Deum habebō pro-
 pitium, à Deo veniam accipiam
 delictorum: sequitur vero לֹא יִסְתֵּר
 יְהוָה non condonabit Jehova. Apud
 Ies. 27. 4. 5. Jesaiam Excandescencia non est
 mihi, ipse Jehova dicit, quis me
 sentem aut veprem faceret in bello, ut
 transirem ad illum, & comburerem,
 aut apprehenderet arcem meam יַעֲשֶׂה
 שְׁלוֹם יְעֲשֶׂה לִי fecerit pacem mecum,
 pacem fecerit mecum. h. e. me pacatum
 habebit, & ex hoste amicum. Latinis
 etiam scriptoribus pax Dei vel Nu-
 minis sæpe significat reconciliatio-
 nem, veniam delictorum. Plautus.

Plaur.
 Curcul.
 Act. 2.
 Sc. 2.

— pacem ab Æsculapio

Petas, ne forte tibi eveniat magnum
malum,

Quod in quiete tibi portentum est.

Hoc est, places Æsculapium.
Idem.

Apollo

Apollo, quaeso te, ut des pacem propitius, Mercat.
Salutem & sanitatem nostrae familiae, Aët. 4.
Meoque ut parcas gnato pace propitius. Sc. 1.

Cicero: *Ab Iove Optimo Maximo* Cic. pro.
cæterisque diis deabusque immortalibus Rabir.
pacem ac veniam peto. Livius. Pa- Liv. lib. 6.
cis Deum exposcendæ causa lætister- & 7.
nium fit. Idem. *Namque opem agris*
corporibus relictam, si pax & venia
à Diis immortalibus impetrata esset.
 Virgilius.

Virg.
 Geotg. 4 in
 fine.

— Tu munera supplex
 Tende petens pacem — — —

Nam ibi de concilianda ira deo-
 rum agitur, & victimæ cæduntur.
 Idem.

Sed votis precibusque jubent exposcere
pacem. Æn. 3.

Verum hoc notum est, & etiam
 ab aliis observatum. Talem pacem
 Angeli celebrant, qua Deus cum
 hominibus conciliaretur, & ipsis
 veniam delictorum daret propitius.
 Constat satis, post admissum à
 primo parente nostro peccatum,
 justum peccati vindicem Deum
 ira exarsisse ob perpetratum scelus,

ac ruptam esse pacem & amicitiam qua homo tamdiu gaudebat, quamdiu divinæ legi pareret. Constat etiã Deum habuisse εὐδοκίαν ἐν ἀνθρώποις, qua noluit omnes in perpetuum esse miseros, sed cum quibusdam in gratiam redire. Hinc sumpsit *οὐλῶ πᾶσι* Consilium pacis, uti apud Zachariam est. In eo erat *ἐν χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῶν, μή λογίζομεθα αὐτοῖς τὰ περὶ ἁμαρτιῶν αὐτῶν*. Nimirum Christus Deum cum hominibus conciliaret, & pacem, quæ per peccatum à terra exulabat, reduceret. Hinc Prophetæ inter alia beneficia, quæ generi humano per ipsum contingerent, præcipue pacem celebrant: Ita in Psalmis legimus. *Montes populo pacem adducunt, etiam colles justitiam, & paulo inferius in diebus ejus orietur justitia, & abundantia pacis, donec luna non sit amplius*. Apud Jesaiam in celebri illo oraculo: *Puer natus est nobis &c.* additur: *Magnitudinis imperii & pacis non erit finis*. Pariter apud Ezechielem: *Et ego Iehova ero ipsis in Deum, & servus meus David erit Rex in medio eorum & faciam cum eis pactum pacis*. Notum

Zach. 6. 13.
2. Cor. 5.
19.

Pf. 72. 3.

Ies. 9. 7.

Ezech. 34.
24.

tum etiam est Michæ vaticinium Mich. 3. 1.
 & tu Bethlehem &c. in quo Pro- & 5.
 pheta canit: *Et hic erit pax.*
 De hac pace Christus ipse suis
 Apostolis dixit. *Εἰρήνην ἀφήμι* Ioh. 14 27.
ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.
 Quomodo & Paulus de ea locutus
 est in Epistola ad Romanos, quæ
 loca superius adduximus, & Euan-
 gelium vocavit *εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης.*
 Obscurum jam non esse potest
 qualem pacem celebrent Angeli,
 & quare dicant *ἐν αὐτῶν τοῖς εὐδοκί-
 ας* esse *ἐπὶ γῆς εἰρήνην*, nimirum
 quoniam fluxit ex illa *εὐδοκίᾳ*,
 qua Deus humano generi voluit
 esse propitius. Hæc mea de hoc
 obscuro & intricato loco sententia,
 quam possunt alii perpendere dili-
 gentius.